

դերակատարը միայն Սուրէն Եպիսկոպոսի նման անգէտ մը կրնար ըլլալ : Անշուշտ այս խամաճիկը շարժման մէջ դնողը, իր ետեւը կեցող չար ոգին էր, բայց զինքը վարձողը ներու կամքին համաձայն շարժողը՝ բոլորիս ծանօթ ողորմելին :

Կանոնադրութեան ակնարկուած ճող յօդուածը ուրիշ բան է բայց Առնետկա՞ն Կանոնի ընդհանուր գլուխին ներքեւ եղած կարգ մը ցուցումներ, ժողովը վարելու կերպին հետ կապուած, ուր որոշապէս կ'ըսուի թէ Պատրիարք, Տեղապահ, իսկ Պատրիարքի ամբաստանութեան պարագային, Պատրիարքական Փոխանորդը միայն կրնան հրաւիրել Միաբանութիւնը Ընդհ. Ժողովի :

Հետեւաբար կը հարցնենք, թէ մի ոմն Սուրէն Եպիսկոպոսը ի՞նչ հանգամանք ունէր, Պատրիարք էր, Տեղապահ էր, թէ ոչ Պատրիարքական Փոխանորդ, եւ ինչ իրաւասութեամբ կ'արտօնէր ինքզինքը Միաբանական Ընդհ. Ժողովին նախագահելու, օրինաւոր Տեղապահի բացակայութեան, երբ այս վերջինը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հրաւերով էջմիածին մեկնած էր : Հետեւաբար մենք եւս համաձայն ենք թէ այդ ապօրէն ժողովը իրապէս «պատմական» էր, իր աննախընթաց խայտառակութեանը համար, իսկ անոր մատակարարը, ննկամիտներու աղտոտութիւնը մաքրող ծանօթ բուրի կտորը, որ չկրցաւ երբեք զգալ տարողութիւնը իր արարքին :

Ձեռք խօսիք տակաւին, Միաբանական Ընդհ. Ժողովի օրինաւորութիւնը լրացնելու համար, գործադրուած բռնութիւններէն, ստիպելու Եպիսկոպոսներն ու Վարդապետները որ ժողովասրահ գան : Վարդապետներէն մին Չամ Թաղէն՝ կռնակի վրայ կը բերուէր, ուրիշ մը Սուրբ Յարութենէն վերմակի մէջ փաթթուած մինչեւ Վանք կը քաշլուտուէր, եւ տակաւին ուրիշներ ծեծով եւ հրմշտուքով կ'առաջնորդուէին ի Պատրիարքարան, Վանքին ու Միաբանութեան տէր դարձած անպատասխանատու սինլըրներու միջոցաւ : Եւ այս բոլորը անոր համար, որպէսզի օրինաւոր Տեղապահը վար առնուէր, եւ նոր օրերու փրկիչ Տիրան Սրբազանը ընտրուէր, միջնորդութեամբ դպրոցական մանուկներու եւ կիներու եւ օրհնութեամբ Սուրէն Եպիսկոպոսին, որոյ վայել է փառք յաւիտեանս . ամէն :

Միաբանութեան այն տասնեւեցեց անդամները, գլխաւորութեամբ Տիրան Սրբազանի, որոնք Սուրէն Եպիսկոպոսին կը դիմէին, Միաբանական Ընդհ. Ժողով գումարել տալու համար, գիտէին թէ ինչ կ'ընեն եւ թէ՛ ինչո՞ւ համար այդ ապօրէն գործին կը լծէին Միաբանութեան պիտակակաւոր երիցագոյնը : Կացութեան միակ անգիտակիցը, նախամեծար նկատուող եղկելին էր, որ չէր կրնար անդադառնալ թէ նախագահութեան աթոռին համար հոգի տուող Տիրան Սրբազանը ինչո՞ւ իրեն կը զիջէր այդ պատիւը, եթէ անիկա իրապէս պատուաւոր գործ մը եղած ըլլար :

Միաբանական Ընդհ. Ժողովի առեւերելոյթ օրակարգը Ս. Աթոռոյ տնտեսութեան եւ Տիրան Սրբազանի վտարման հրահանգի պարագաները կը կազմէին, սակայն բուն օրակարգը դաւադիրներու մտքին մէջ, Տեղապահը վար առնելու հարցն էր, որուն համար կը կազմակերպուէր այս ապօրէն ժողովը, իրեն առաջին արար գալիք խայտառակութեանց : Տակաւին «պատմական» այս ժողովը իր գնահատանքով լեցուն վկայութիւններ պիտի արձանագրէր Տիրոջ բազմալարար ծառային, Տիրան Սրբազանի համար, Վարք Սրբոցի մէջ մեծարուած սքանչելագործ սուրբերէ ստուերի մէջ ձգելու աստիճան : Իսկ թէ Տիրան Սրբազանը որքա՞ն ատեն պիտի կրնար անթառամ պահել իր ճակտին շուրջ հիւսուած ծաղիկներու այս դրասանգը, ասիկա «պատմական» ժողովի ատենագրութենէն քաղելու պէտք չունիք, Ս. Աթոռոյ նախընթաց չորս տարիներու իրադարձութիւնները բաւական են ըսելու թէ այս նոր առաքեալի տօնը ինչպէս հանդիսաւորելու է :

ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ. — Ինչպէս յիշեցինք, Տիրան Սրբազանի Յորդանան մնալու բոլոր ճիգերը ապարդիւն պիտի մնային : Հոկտեմբեր 9ին (1956) ներքին Գործոց Նախարարութեան հրահանգով կը վտարուէր երկրէն իրեն անբաղձալի, մէկը որ իր փառասիրութեանց հաշտոյն, երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնն ու Վանքաբնակ

Եւ իրապէս, եթէ աչքի առջեւ բերինք Յորդանանի Հայ համայնքի վերջին քանի մը տարուան համապատկերը, կը տարուինք մտածելու թէ՛ ամբողջ գաղութը լայնքէն ու երկայնքէն բաժնուած էր, թէ՛ս անհաստատ, բայց երկու հակամարտ ու թշնամի հատուածներու: Երկու հատուածներու մէջ ալ կային ամէն դրօշի ու գոյնի մարդիկ: Լուսաւորչականի կողքին կանգնած էին Կաթողիկներ, Բողոքականներ, ընկերակցականներ եւ ցեղապաշտներ, յեղափոխականներ ու պահպանողականներ, հաւատացեալներ եւ անկրօններ: Առաջին ակնարկով քիչ մը տարօրինակ ու անհասկնալի կրնար թուիլ այս պատկերը, բայց քիչ մը խորագննին քննութիւն երեւան պիտի բերէր պատկերին խորքը, եւ այն ատեն ամէն ինչ կը դառնար պարզ ու հասկնալի:

Բոլոր այս հայհոյութիւններն ու վարկաբեկիչ խօսքերը, ինչպէս նաեւ գովասանքներն ու համակրութիւնները, ուղղուած էին երկու եկեղեցականներու, մին հրէշի եւ միւսը հրեշտակի կերպարաններով ընդունուած այդ օրերուն: Ու չկար մէկը, որ կարենար մտածել թէ մի գուցէ թէ՛ շրջուէին եզրերը, աւելի ճիշդ պիտի ըլլային հասցեւած որեւէ որակումները:

Երուսաղէմի Հայ գաղութը չէ մոռցած անունները այն փափկասուն տիկիներուն եւ դպրոցական մանուկներուն, որոնք խուճերով կը նետուէին փողոց, յարձակելու, հայհոյելու այս ու այն եկեղեցականի հասցէին. կը կանգնէին անոնց տուններուն դիմաց, կը քարկոծէին պատուհանները, ու վայրի կատուններու պէս կը ճանկէին ընդդիմացողները:

Չէ մոռցած գիշերային յարձակումները, խաղաղ ու շատ անգամ անպաշտպան տուններուն վրայ, եւ ասիկա եկեղեցական Հսկումներէն յետոյ, զեկավարուած սքեմաւոր անարժաններէ, որոնց պատիժը շատ դժուար պիտի ըլլայ որոշել, եթէ արդարութիւնը պատուհասել ուզէ չարիքը ըստ արժանւոյն: Արդիհետեւ ներողամտութիւնը սխալ մըն է այն չարիքներուն հանդէպ՝ որոնք կը գործուին օրէնքին, արդարութեան, ազգային արժանապատուութեան եւ ընտանիքին դէմ:

Չէ մոռցած խօսքը թրքաւորիկ այն գարշելի արարածին, որ ի լուր Վանքաբնակ ժողովուրդին կը յայտարարէր, «Թէ արմատէն պէտք էր ջնջել Նոյիշէականները»: Չէ մոռցած զինքը, որուն միակ արժանիքը մարդկային կերպարանքով ստեղծուած ըլլալն է անտարակոյս: Չէ մոռցած իր ախտաւոր գործակիցները, մօրուսաւոր ու անմօրուս, որոնք յայտնի են իրենց ծծողի արհեստով:

Չէ մոռցած անմիջ դպրոցական աշակերտներուն սովորեցուած նախատինքներն ու հայհոյութիւնները, որոնք «ծափիկ ծափիկ ծիրանի»ի եղանակով ու ռիթմով պիտի կրկնուէին, նախատելու Նոյիշէ Սրբազանը եւ դրուատելու նոր օրերու մեծ նահապետին ու բազմաչարչար վկան՝ Տիրան Արքեպիսկոպոսը:

Չէ մոռցած տակաւին դպրոցական երեխաներու զինարքութիւնը եւ վարձկան ամառներու գրողը, քարերով ու բիրերով, առանձինն ու անպաշտպան հակառակորդներու նկատմամբ, բայց մանաւանդ անոր դէմ՝ որ պիտի գար պատճառ ըլլալու իրենց ուկորին, որուն համար իրենք քրաւի դրած էին յօժարամտօրէն իրենց չունեցած արժանապատուութիւնը:

Եւ այս բոլոր խայտառակութիւնները տեղի կ'ունենային, առտուան եւ իրիկուան ժամերգութիւններու պէս, եկեղեցիներու զանգակներու ծայնով եւ ժողովուրդի զոհունակ մասնակցութեամբ: Իրաւունք ունինք ըսելու թէ քրիստոնէութիւնն ու հայութիւնը, ո՛չ Հռովմէական շրջանին եւ ո՛չ Թուրքերու օրով այսքան չէին նախատուած:

Իսկ այս բոլորին իրեւ թագ ու պսակ, որուն Թուրքերն անգամ մատ պիտի խածնէին, պատկերն է խոշտանգուած այն նպիսկոպոսին, որուն սենեակին պատուհաններն ու դուռը պիտի խորտակուէին, եւ յարձակողներու հեղեղը զինք իր առջեւ ձգած, լուիկի եւ քարերու տարափին եւ գաւազանի հարուածներուն տակ, պիտի վտարէր Վանքէն: Ու խոշտանգուած Նպիսկոպոսը, հալածուած՝ մանուկներու, կիններու եւ զիրենք գրգռող անմարդկային արարածներու վոհմակէն, անմառնչ պիտի բալէր փողոցէն, դէպի մօտակայ պահականոցը, օտարներու զարմացական նայուածքներուն ներքեւ:

Ամօթալի էր պատկերը, դիտուած այս քստմնելի արարքը գործադրողներու հաշ-
ւոյն, սակայն սրտառու էր տեսարանը, որ կը յիշեցնէր քրիստոնէական հին մարտի-
րոսներու տաժանքը, իրենց կոչումի եւ իտէպններու սիրոյն կրուած: Այս մէկ հատիկ
փաստը պիտի բաւէր, չորս տարիներէ ի վեր իրենց ապօրէն ու չար դիտումներուն մէջ
վրիպած մարդոց բարոյական պատկերը բարացուցող, եթէ անոնք, գոնէ վայրկեանի
մը համար, գիտնային հայօրէն ու մարդօրէն զգալ ու անդրադառնալ եղածներուն:

ՍՏԱԶՐՈՅԵՆԵՐ. — Ժողովուրդները մանուկներու կը նմանին, խօսուած սուտը որ-
քան խոշոր եւ այլանդակ ըլլայ, այնքան աւելի դիւրին տեղ կը գտնէ ամբողջ մտքին
մէջ, որ հոգեբանօրէն ընդունակ է նման չափազանցութիւններու հետ հաշտուելու,
մանկունակ ընկալութեամբ մը:

Գերմանիոյ վերջին բռնապետը գիտէր ամբոխներու հոգիին այս գաղտնիքը, անոր
համար սովոր էր յաճախ կրկնելու իր մտերիմներուն. «Եթէ կարելի ըլլայ սուտ մը
քնան անգամ կրկնելու մարդոց ականջներուն, անիկա քսանչորս ժամ վերջ իբրեւ ճշ-
մարտութիւն պիտի ընդունուի բոլորէն: Մամուլը պիտի կրկնէ զայն բազմաթիւ փո-
փոխակներով, իսկ դրացի պետութիւնները իբրեւ քաղաքական լուր, ռատիօներէն
պիտի տարածայնեն զայն»:

Իսկ ուրիշ քաղաքական ծեռնածու մը, ժողովուրդներու դիւրահաւանութիւնը
շահագործելու այս կերպին համար պիտի ըսէր իր մանկաւիկներուն. հարիւր սուտ
խօսեցէք, եթէ յաջողիք անոնցմէ մէկ հատը ընդունել տալ, շահ մը ապահոված եւ
նպաստաւոր քայլ մը առած կ'ըլլաք ձեր գործի յաջողութեանը համար:

Տիրան Սրբազանն ու իր հաւատարիմները ճարտարօրէն պիտի կիրարկէին այս
մեթոտը, մէկ կողմէն միամիտները խաբելու եւ միւս կողմէն սպառազինուած նենգա-
միտներուն պատրուակ հայթայթելու, որ կարենային իրաւունք տալ իրենք իրենց,
սուտը իբրեւ ճշմարտութիւն վաճառելու: Հետեւաբար առանց ամենադողզն ամօթի եւ
խղճահարութեան, ամենուն եւ ամէն տեղ պիտի խօսէին Եղիշէ Սրբազանի իւրացու-
ցած գումարներու, Գանձատունէն տրուած նուէրներու, Գանձատուն կողպպած եւ
եօթը պայուսակներով փախած ըլլալու, իր Տեղապահութեան շրջանին Սարտանաբալ-
եան խրախճանքներ սարքած ըլլալու, մաքսանենգութեամբ խոշոր գումարներու տէր
դարձած ըլլալու մասին, առանց անդրադառնալու թէ այս բոլորը ո՛ր եւ ո՛ր մօլորա-
կին վրայ կրնային տեղի ունենալ:

Հարցին ծիծաղելի կողմը այն էր, որ բոլոր յիշուածոյ այս սուտերը ոչ միայն
հայած իւղի պէս, հեզասահօրէն կ'ըմբռնէին ժողովուրդի մեծ մասի կողմէն, այլ
նաեւ մամուլն ու հանրային կարծիքը այս ուղղութեամբ իր մեղադրանքները պիտի
բանածնէր, շատ լուրջ առնելով ըսուածները: Տիրան Սրբազանն ու իրենները շատ գոհ
էին այս կացութենէն, որ շինուած սուտերու այս կարաւանը, ամէն օր աւելի բազմա-
պատկուած, շրջան կ'ընէր մարդէ մարդ, տունէ տուն, հրապարակէ հրապարակ. ամե-
նէն պարկեշտ նկատուած մարդիկն անգամ ստիպուած կարծես հաւատք պիտի ըն-
ծայէին ըսուածներուն:

Սուտի եւ գրպարտութեան այս հեղինակները, ոչ միայն հաճոյք եւ բաւարարու-
թիւն պիտի զգային իրենց այս արարքներէն, այլ պիտի յաջողէին ստեղծել հանրային
կարծիք մը՝ որուն իրենք եւս մաս պիտի կազմէին, հաւատարմով իրենց դարբնած սու-
տերուն: Էշուն գոռոցը ափ մը գարիին համար է, կ'ըսէ մեր ժողովուրդը. Տիրան Սրբ-
ազանը գիտցաւ առատօրէն բաշխել այդ գարին, զրգուելու ոմանց ախորժակը եւ
կուրցնելու ուրիշներուն խիղճը:

(Շարունակելի՝ 2)